

التفسير

تقديم به

مفسران گران سنگ قرآن در طول تاریخ، بویژه نخستین مفسر وحی، پیامبر گرامی اسلام ﷺ و صدرالمفسرین، حضرت علی بن ابی طالب ؑ.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

سرشناسه:	رضایی اصفهانی، محمدعلی، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور:	منطق تفسیر قرآن ۲ (روش‌ها و گرایش‌های تفسیری قرآن) / محمدعلی رضایی اصفهانی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری:	۴۱۰ ص.
فروست:	دفتر برنامه‌ریزی و فن‌آوری آموزشی؛ ۳۴.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۷۷۴۱-۲۹-۳
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	این کتاب قبلاً تحت عنوان «درسنامه روشها و گرایشهای تفسیری قرآن (منطق تفسیر قرآن)» توسط انتشارات مرکز جهانی اسلامی در سال ۱۳۸۲ منتشر شده است.
یادداشت:	چاپ پنجم.
یادداشت:	کتابنامه به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر:	درسنامه روشها و گرایشهای تفسیری قرآن (منطق تفسیر قرآن).
موضوع:	تفسیر -- فن -- راهنمای آموزشی (عالی).
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمیه. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
رده بندی کنگره:	۱۳۹۲ ۹۱/۵/۶۰د۴ BP
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۱۷۱
شماره کتابشناسی ملی:	۳۱۳۶۴۴۸

منطق تفسیر قرآن (۲)

روش‌ها و گرایش‌های تفسیری قرآن

دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

منطق تفسیر قرآن (۲)

روش‌ها و گرایش‌های تفسیری قرآن

مؤلف: دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی

چاپ پنجم: ۱۳۹۲ ش / ۱۴۳۴ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: زلال کوثر ● قیمت: ۱۳۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

- قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸. تلفکس: ۰۲۵-۳۷۸۳۹۳۰۵-۹
 - قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۰۶ - فکس: ۰۲۵-۳۲۱۳۳۱۴۶
 - تهران، خیابان انقلاب، بین خیابان وصال شیرازی و قدس، نبش کوچه اسکو، پلاک ۱۰۰۳. تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۷۸۹۲
 - مشهد، خیابان امام رضا علیه السلام، خیابان دانش شرقی، بین دانش ۱۵ و ۱۷. تلفن: ۰۵۱۱-۸۵۴۳۰۵۹
- pub.miu.ac.ir miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید اثر یاری رساندند.

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آنها، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت نیروهای متخصص را ضروری می‌نماید. از این‌رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که تمام دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند، و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی و تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. بالندگی مراکز آموزشی، در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. هم‌چنین بازنگری متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آنها موجب حفظ نشاط علمی مراکز آموزشی است.

حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند.

«جامعه المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب آموزشی را سرلوحه تلاش‌های خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این تلاش است.

«مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ» با تقدیر و تشکر از مؤلف محترم و تمام عزیزانی که در تولید این اثر، همکاری و همفکری کرده‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

فهرست

پیش‌گفتار	۱۵
۱. کلیات	۲۱
۱. درآمد	۲۱
۲. واژگان	۲۲
۳. تاریخچه روشها و گرایشهای تفسیری	۲۴
الف) پیدایش و رشد	۲۴
ب) نگارش در زمینه روشها و گرایشها	۲۵
۴. عوامل و انگیزه‌های پیدایش روشها و گرایشهای تفسیری	۲۶
الف) طبیعت قرآن (اقتضای کتاب بودن قرآن)	۲۷
ب) دستور قرآن	۲۷
ج) باورهای اعتقادی مفسران (پیدایش مذاهب و مکاتب)	۲۷
د) تکیه بر رأی و عقاید شخصی	۲۸
ه) نفوذ افکار و علوم غیر مسلمانان به حوزه اسلامی	۲۸
و) اختلاف منابع و ابزارهای تفسیر	۲۹
ز) جهت‌گیریهای عصری مفسران	۲۹
ح) تخصص مفسران در علوم خاص و تمایل به آنها	۳۰
ط) اسلوب نگارش مفسران	۳۰
۵. تقسیمات روشها و گرایشهای تفسیری	۳۰
یکم: تقسیم روشهای تفسیری (مناهج تفسیری)	۳۱
الف) روشهای تفسیری ناقص	۳۱
ب) روش تفسیر کامل قرآن	۳۱
دوم: تقسیم گرایشهای تفسیر قرآن	۳۲
الف) مذاهب تفسیری	۳۲
ب) مکاتب تفسیری (گرایش کلامی)	۳۳
ج) سبکهای تفسیری (الوان تفسیر)	۳۳
د) جهت‌گیریهای عصری در تفسیر (اتجاهات تفسیری)	۳۳
یادآوری اسلوبهای تفسیری (شیوه‌های نگارش تفسیر)	۳۴
سوم: دیدگاههای صاحب‌نظران در مورد تقسیم روشها و گرایشهای تفسیری	۳۶
الف) تقسیم گلدز بهر	۳۷
ب) تقسیم دکتر ذهبی	۳۸
ج) تقسیم آیه‌الله معرفت	۳۹
د) تقسیم استاد عمید زنجانی	۴۰
ه) تقسیم محمد حسین علی الصغیر	۴۱
و) تقسیم خالد بن عثمان السبیت	۴۱
ز) تقسیم شیخ خالد عبدالرحمن العک	۴۱
۲. روش تفسیر قرآن به قرآن	۴۹
۱. درآمد	۴۹
۲. واژگان	۵۰

۵۱	۳. تاریخچه تفسیر قرآن به قرآن.....
۵۳	۴. دلایل.....
۵۳	اول: دلایل موافقان تفسیر قرآن به قرآن.....
۵۳	الف) آیات قرآن.....
۵۶	ب) سنت.....
۵۸	ج) روش عقلاء (بناء عقلاء).....
۵۹	دوم: دلایل مخالفان تفسیر قرآن به قرآن.....
۵۹	الف) احادیث ضرب القرآن.....
۶۱	ب) عدم حجیت ظواهر قرآن در نظر اخباریها.....
۶۴	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۶۵	۵. دیدگاهها درباره تفسیر قرآن به قرآن.....
۶۵	الف) دیدگاه علامه طباطبایی.....
۶۵	ب) دیدگاه آیه‌الله معرفت.....
۶۶	ج) استاد عمید زنجانی.....
۶۶	د) ابن تیمیه (۶۶۱-۷۲۸ق).....
۶۷	ه) شیخ خالد عبدالرحمن العک.....
۶۸	۶. جایگاه سنت در تفسیر قرآن به قرآن.....
۷۲	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۷۲	۷. گونه‌های تفسیر قرآن به قرآن.....
۷۲	شیوه‌های فرعی روش تفسیر قرآن به قرآن.....
۷۲	الف) ارجاع متشابهات به محکّمات.....
۷۳	ب) جمع آیات مطلق و مقید.....
۷۴	ج) جمع آیات عام و خاص.....
۷۵	د) توضیح آیات مجمل به وسیله آیات مبین.....
۷۶	ه) تعیین مصداق آیه بوسیله آیات دیگر.....
۷۶	و) استفاده از سیاق آیات.....
۷۸	ز) توجه به آیات مشابه (در لفظ یا محتوا).....
۷۹	ح) توجه به آیات مخالف و رفع اختلافات ظاهری آنها.....
۸۰	ط) تعیین معانی اصطلاحات قرآنی با کمک آیات دیگر.....
۸۰	ی) ترجیح یک احتمال در معنای آیه‌ای با کمک آیات دیگر.....
۸۱	ک) جمع آیات ناسخ و منسوخ.....
۸۲	۸. معرفی تفاسیر قرآن به قرآن.....
۸۹	۳. روش تفسیر روایی قرآن.....
۸۹	۱. درآمد.....
۹۰	۲. واژگان.....
۹۱	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۹۱	۳. تاریخچه.....
۹۱	الف) دوران پیامبر ﷺ.....
۹۳	ب) دوران اهل بیت ﷺ.....
۹۵	ج) دوران صحابه و تابعان.....

۹۵ (د) دوران جمع‌آوری و تألیف روایات تفسیری
۹۷ ۴. دیدگاهها در مورد جایگاه روایات در تفسیر
۹۷ اول: استقلال قرآن و بی‌نیازی از احادیث در تفسیر
۱۰۰ دوم: عدم جواز تفسیر قرآن جز با روایات
۱۰۳ سوم: روایات، وسیله و قرینه‌ای برای تفسیر آیات قرآن
۱۰۳ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۰۴ ۵. حجیت «سنت» در تفسیر
۱۰۴ الف) حجیت سنت پیامبر ﷺ در تفسیر قرآن
۱۰۵ ب) حجیت سنت اهل بیت ﷺ در تفسیر
۱۰۷ ج) سخنان صحابیان و تابعان
۱۰۸ ۶. کاربردهای روایات تفسیری
۱۰۸ ۱- ۶. تفسیر و توضیح آیه
۱۰۹ ۲- ۶. تطبیق آیه بر مصداق خاص
۱۱۰ ۳- ۶. بیان جزئیات آیات الاحکام
۱۱۰ الف) تخصیص آیه عام به وسیله روایت
۱۱۱ ب) تقیید آیه مطلق به وسیله روایت
۱۱۱ ۴- ۶. بیان آیات ناسخ و منسوخ در احادیث
۱۱۲ ۵- ۶. بیان شأن نزول آیات در احادیث
۱۱۲ ۶- ۶. بیان بطن و تأویل آیات در احادیث
۱۱۴ ۷- ۶. آموزش روش صحیح تفسیر قرآن
۱۱۴ ۸- ۶. بیان چگونگی روش تفسیر قرآن به قرآن
۱۱۴ ۹- ۶. نقل تفاسیر روایتی پیامبر ﷺ
۱۱۵ ۱۰- ۶. بیان معارف قرآن
۱۱۵ ۷. اقسام روایات و نقش آنها در تفسیر
۱۱۵ الف) اخبار متواتر
۱۱۶ ب) اخبار آحاد
۱۱۹ ۸. جایگاه خبر واحد در تفسیر قرآن
۱۲۰ اول: دیدگاه موافقان حجیت خبر واحد در تفسیر قرآن
۱۲۲ دوم: دیدگاه مخالفان حجیت خبر واحد در تفسیر
۱۲۳ سوم: دیدگاه تفصیل در حجیت خبر واحد در تفسیر
۱۲۵ بررسی و نتیجه‌گیری
۱۲۷ ۹. خطر احادیث جعلی و اسرائیلیات
۱۲۸ الف) مهم‌ترین اسباب جعل احادیث
۱۲۹ ب) مهم‌ترین شخصیت‌هایی که به جعل حدیث پرداخته‌اند
۱۲۹ ج) مهم‌ترین شخصیت‌هایی که اسرائیلیات را نقل می‌کرده‌اند
۱۲۹ د) راه‌یابی احادیث جعلی و اسرائیلی در کتابهای اهل سنت و شیعه
۱۳۰ ه) معیارهای ارزیابی تشخیص احادیث جعلی و اسرائیلیات
۱۳۰ ۱۰. معرفی تفاسیر روایی
۱۳۰ الف) مهم‌ترین و مشهورترین تفاسیر روایی شیعه عبارتند از:
۱۳۳ ب) مهم‌ترین و مشهورترین تفاسیر روایی اهل سنت

۱۴۱	۴. روش تفسیر عقلی و اجتهادی.....
۱۴۱	۱. درآمد.....
۱۴۲	۲. واژگان.....
۱۴۴	۳. تاریخچه.....
۱۴۶	۴. دیدگاهها درباره معنای تفسیر عقلی.....
۱۴۶	الف) استفاده ابزاری از قرائن عقلی در تفسیر.....
۱۴۷	ب) تفسیر عقلی، همان تفسیر اجتهادی است.....
۱۴۹	ج) تفسیر عقلی نوعی از تفسیر به رأی است.....
۱۵۱	د) تفسیر عقلی، حدّ وسط تفسیر به رأی و تفسیر نقلی است.....
۱۵۲	ه) تفسیر عقلی همان تفسیر قرآن با عقل برهانی است که.....
۱۵۴	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۱۵۵	۵. دلایل.....
۱۵۵	الف) دلایل موافقان تفسیر عقلی و اجتهادی.....
۱۵۹	ب) دلایل مخالفان تفسیر عقلی و اجتهادی.....
۱۶۲	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۱۶۲	۶. گونه‌های تفسیر عقلی.....
۱۶۲	۱. تفسیر اجتهادی.....
۱۶۳	۲. تفسیر با استفاده از عقل برهانی.....
۱۶۶	۷. بررسی تعارض عقل و نقل.....
۱۷۰	۸. معیارهای تفسیر عقلی و اجتهادی.....
۱۷۲	۹. معرفی تفاسیر عقلی و اجتهادی.....
۱۷۹	۵. روش تفسیر علمی قرآن.....
۱۷۹	۱. درآمد.....
۱۸۰	۲. واژگان.....
۱۸۱	نگاهی گذرا به علم.....
۱۸۵	۳. تعریف روش تفسیر علمی.....
۱۸۹	۴. پیشینه تاریخی تفسیر علمی و علل رشد آن.....
۱۹۲	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
۱۹۳	۵. دیدگاهها درباره تفسیر علمی قرآن.....
۱۹۳	اول: دیدگاه موافق تفسیر علمی.....
۱۹۹	دوم: دیدگاه مخالف تفسیر علمی.....
۲۰۱	سوم: دیدگاه تفصیل در تفسیر علمی.....
۲۰۷	۶. دلایل موافقان و مخالفان تفسیر علمی.....
۲۰۸	الف) دلایل موافقان تفسیر علمی.....
۲۱۴	ب) دلایل مخالفان تفسیر علمی قرآن.....
۲۲۴	ج) دلایل دیدگاههای تفصیل در تفسیر علمی.....
۲۲۴	۱. تفصیل بین تطبیق (تحمیل) و غیر آن در تفسیر علمی.....
۲۲۴	۲. تفصیل بین علوم قطعی و غیر قطعی در تفسیر علمی.....
۲۲۶	۳. تفصیل بین نسبت دادن قطعی و احتمالی در تفسیر علمی.....
۲۲۷	۴. تفصیل بین استفاده از علوم،.....

۲۲۷	در فهم قرآن و تحمیل کردن نظریات علمی بر آن
۲۲۷	۵. تفصیل بین تفسیر علمی افراطی و غیر افراطی
۲۲۸	۷. اقسام و گونه‌های تفسیر علمی از جهت شکل و شیوه تفسیر
۲۲۸	الف) استخراج همه علوم از قرآن کریم
۲۲۹	ب) تطبیق و تحمیل نظریات علمی بر قرآن کریم
۲۳۰	ج) استخدام علوم، برای فهم و تبیین بهتر قرآن
۲۳۱	۸. معیارهای تفسیر علمی معتبر
۲۳۲	الف) معیارهای عام در روش تفسیر قرآن
۲۳۲	ب) معیارهای خاص روش تفسیر علمی قرآن
۲۴۱	۶. روش تفسیر اشاری
۲۴۱	۱. درآمد
۲۴۲	۲. واژگان
۲۴۳	۳. تاریخچه
۲۴۴	۴. دیدگاهها
۲۴۵	اول: دیدگاه موافقان
۲۴۵	الف) دیدگاه امام خمینی <small>علیه السلام</small>
۲۴۶	ب) دیدگاه استاد حسن عباس زکی
۲۴۷	دوم: دیدگاه مخالفان تفسیر اشاری
۲۴۷	دیدگاه استاد عمید زنجانی
۲۴۷	الف) تفسیر رمزی
۲۴۸	ب) تفسیر اشاری
۲۴۹	ج) تفسیر شهودی
۲۵۰	سوم: دیدگاه قائلان به تفصیل در تفسیر اشاری
۲۵۰	الف) دیدگاه علامه طباطبایی
۲۵۱	ب) دیدگاه آیه‌الله معرفت
۲۵۳	ج) دیدگاه دکتر ذهبی
۲۵۳	د) دیدگاه شیخ خالد عبدالرحمن العک
۲۵۵	۵. اقسام تفسیر اشاری و نمونه‌های آنها
۲۵۵	الف) روش تفسیر اشاری باطنی غیر صحیح
۲۵۹	ب) روش تفسیر باطنی صحیح
۲۶۳	مراحل به دست آوردن بطن و تأویل آیات
۲۶۴	۶. معیارهای تفسیر اشاری صحیح
۲۶۶	۷. مروری بر دلایل موافقان و مخالفان تفسیر اشاری
۲۶۶	الف) دلایل مخالفان
۲۶۷	ب) دلایل موافقان
۲۷۰	۸. معرفی برخی تفاسیر اشاری
۲۷۷	۷. روش تفسیر به رأی
۲۷۷	۱. درآمد
۲۷۸	۲. واژگان
۲۷۹	۳. پیشینه تاریخی تفسیر به رأی

۲۸۱	۴. دلایل
۲۸۱	اول: دلایل مخالفان تفسیر به رأی
۲۸۱	الف) آیات قرآن
۲۸۵	ب) احادیث
۲۸۵	اؤل: از جهت سند
۲۸۶	دوم: از جهت متن
۲۸۹	دوم: دلایل موافقان تفسیر به رأی
۲۹۲	۵. دیدگاهها درباره تفسیر به رأی
۳۰۶	۶. نمونههای تفسیر به رأی
۳۱۰	۷. معیارها و ضوابط تفسیر به رأی
۳۱۰	محورهای این معیارها و ضوابط عبارتند از:
۳۱۳	۸. مرز تفسیر به رأی با اجتهاد در تفسیر و تفسیر عقلی
۳۱۴	تفاوت تفسیر به رأی با تفسیر عقلی
۳۱۴	۹. آثار منفی تفسیر به رأی
۳۲۳	۸. روش تفسیر کامل و جامع
۳۲۳	درآمد
۳۲۳	روش تفسیر کامل و جامع چیست
۳۲۷	۹. گرایشهای تفسیری
۳۲۷	۱. درآمد
۳۲۸	۲. واژگان
۳۲۸	۳. تاریخچه و عوامل پیدایش و اقسام گرایشها
۳۲۹	بخش اول: گرایش فقهی
۳۲۹	الف) تاریخچه
۳۳۰	ب) ویژگیها
۳۳۱	ج) گونهها و منابع فهم
۳۳۱	۱. گرایش فقهی شیعه
۳۳۱	۲. گرایش فقهی شافعی
۳۳۲	۳. گرایش فقهی مالکی
۳۳۲	۴. گرایش فقهی حنفی
۳۳۲	۵. گرایش فقهی حنبلی
۳۳۳	د) نمونهها و موضوعات
۳۳۴	بخش دوم: گرایش کلامی
۳۳۴	الف) تاریخچه
۳۳۵	ب) ویژگیها
۳۳۵	ج) گونهها
۳۳۵	۱. گرایش کلامی معتزله در تفسیر
۳۳۷	۲. گرایش کلامی اشعری در تفسیر
۳۳۹	۳. گرایش کلامی شیعه در تفسیر
۳۴۰	د) نمونهها
۳۴۲	بخش سوم: گرایش فلسفی

۳۴۲	الف) تاریخچه.....
۳۴۳	ب) ویژگیها.....
۳۴۴	ج) گونه‌ها و مهم‌ترین منابع.....
۳۴۵	د) نمونه‌ها.....
۳۴۷	بخش چهارم: گرایش اجتماعی.....
۳۴۷	الف) تاریخچه.....
۳۴۸	ب) ویژگیها.....
۳۴۹	ج) مهم‌ترین منابع.....
۳۵۱	د) نمونه‌ها.....
۳۵۲	بخش پنجم: گرایش ادبی و لغوی.....
۳۵۲	الف) تاریخچه.....
۳۵۳	ب) ویژگیها.....
۳۵۴	ج) گونه‌ها و منابع مهم.....
۳۵۷	د) نمونه‌ها و موضوعات.....

ملحقات

۳۶۵	۱. تفسیر قرآن و هرمنوتیک.....
۳۶۵	درآمد.....
۳۶۶	اول: اشاره به پیشینه هرمنوتیک.....
۳۶۶	مفهوم‌شناسی هرمنوتیک.....
۳۶۶	هرمنوتیک در بستر تاریخ.....
۳۶۸	دوم: دیدگاهها درباره هرمنوتیک.....
۳۷۰	سوم: رابطه هرمنوتیک با تفسیر قرآن.....
۳۷۰	الف) ویژگیها و آموزه‌های تفسیر قرآن مشهور.....
۳۷۲	ب) ویژگیها و آموزه‌ها و پیامدهای تفسیر هرمنوتیکی از قرآن.....
۳۷۳	چهارم: بررسی پیامدهای هرمنوتیک در تفسیر قرآن.....
۳۷۹	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی.....
۳۸۱	۲. تفسیر موضوعی.....
۳۸۱	درآمد.....
۳۸۱	الف) تعریف تفسیر موضوعی و ترتیبی.....
۳۸۲	ب) پیشینه تاریخی.....
۳۸۳	ج) اقسام تفسیر موضوعی.....
۳۸۳	د) ویژگیهای تفسیر موضوعی.....
۳۸۴	ه) فواید تفسیر موضوعی.....
۳۸۴	و) تفاوت‌های تفسیر ترتیبی با موضوعی.....
۳۸۶	ز) تفسیر موضوعی مقدم است یا تفسیر ترتیبی.....
۳۸۷	ح) آسیب‌شناسی تفسیر موضوعی.....
۳۸۸	ط) تفاسیر موضوعی مشهور.....
۳۹۱	۳. کتاب‌شناسی روشها و گرایشهای تفسیری.....
۴۰۴	کتاب‌نامه.....

تقریظ آیه الله معرفت (دامت برکاته)

بسمه تعالی

تبیین روشها و گرایشهای تفسیری یکی از اصولی ترین مسائل و مباحث قرآنی است که با شناخت انگیزهها و هدفهای مفسران مستقیماً در ارتباط است و تا برای مراجعه کننده هر تفسیر روشن نباشد نمی توان به خوبی از آن تفسیر بهره بخصوص برد، لذا عمل ارزنده ای که جناب فاضل محترم آقای دکتر رضایی در این باب انجام داده این عملی است کاملاً قابل توجه و جای تقدیر.

البته با در نظر گرفتن توان علمی و سابقه تخصصی تفسیری ایشان، ارزش کار به وجه احسن روشن می گردد که درخور تحسین و تقدیر است. خداوند بر توفیقات ایشان هر چه بیشتر بیفزاید. جزاه الله خیراً.

قم - محمد هادی معرفت

۱/ج ۱/ ۴۲۳

۲۱/ تیر / ۱۳۸۱

پیش‌گفتار

﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ﴾

سپاس فراوان به درگاه خداوند که به ما توفیق گام نهادن در مسیر خود و آستان قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام را عنایت فرمود.

قرآن کریم کتابی چند چهره و دارای معانی و لایه لایه است که هر کس براساس منابع، دانش و توان خود از این سفره الاهی خوشه‌چینی می‌کند؛ از این رو، مفسران قرآن، در طول هزار و چهارصد سال از جنبه‌های گوناگون، در این کتاب الاهی تفکر و تأمل کرده‌اند و روشها و گرایشهای متنوعی را دنبال کرده و نتایج آنها را در قالب کتابهای تفسیر نشر داده‌اند. فهم این تفاسیر و بهره‌گیری از آنها در گرو شناخت منطق تفسیر و روش آنهاست و نیز آفرینش تفاسیر روشمند، روزآمد و کامل‌تر در سایه این شناخت، میسر است.

نوشتار حاضر بر آن است که روشهای کاربردی در تفسیر قرآن و گرایشهای مفسران را دسته‌بندی و تحلیل کند تا منطق تفسیر قرآن را روشن سازد. کتاب حاضر به نحوی تدوین شده که برای تدریس، مناسب و زودیاب باشد و قرآن‌پژوهان را روشمند سازد و به تفکر و تأمل و تحقیق وا دارد.

اهداف این نوشتار

۱. تبیین منطق تفسیر از طریق تحلیل روشها و گرایشهای تفسیری که تاکنون در حوزه تفسیر قرآن به کار رفته است؛

تذکر: منطق تفسیر عبارت است از روشها، معیارها و سنجه‌های تفسیر که مراعات آنها، از خطای مفسران جلوگیری می‌کند.

۲. بررسی صحت و کارآمدی این روشها و گرایشها در قالب درسی و آموزشی؛

۳. سامان‌دهی روشها و گرایشها در قالب درسی و آموزشی.

ویژگیهای متن کتاب

۱. بررسی تعریف واژه‌ها، روشها، گرایشها، مناہج، مکاتب، مذاهب تفسیری و... در یک درس مستقل، به طوری که خواننده را با دیدگاههای مختلف در این زمینه آشنا می‌سازد؛ سپس این اصطلاحات را با تعریفی دقیق و مرزهای مشخص ارائه می‌کند. لازم به یادآوری است که روشها و گرایشهای تفسیری در حوزه علوم قرآن و تفسیر، نو و جوان است؛ ازاین‌رو، زوایا و تعاریف آن روشن و منقح نبوده است. درس اول این کتاب، تلاشی برای سامان‌دهی به این اصطلاحات و جلوگیری از خلط است.

۲. جداسازی مباحث روشهای تفسیری که براساس منابع تفسیر شکل گرفته، از گرایشهای مفسران قرآن که تحت تأثیر تخصص و سلیقه، عقاید آنها شکل گرفته است.
۳. ارائه مطالب به صورت درسهای آموزشی و سامان‌مند که زودیاب بوده و معلّم را برای تدریس و امتحان، و دانش‌پژوه را برای فهم و استفاده یاری می‌سازد.
۴. هر درس به طور معمول، شامل یازده عنوان است:

اهداف، درآمد، واژگان، تاریخچه، دیدگاهها، دلایل، نمونه‌های کاربردی، خلاصه درس، پرسشها، پژوهشهای جدید و منابع برای مطالعه بیشتر. این سبک تدوین کتاب درسی براساس آخرین دستاوردهای روان‌شناسی تربیتی و تکنولوژی آموزشی صورت گرفته است که براساس دیدگاه برخی اساتید ارزیاب، کم‌نظیر است.